

УДК 65.012.8

DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i63.146144>

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Дикань В.Л., д.е.н., професор,
Божко К.М., магістр (УкрДУЗТ)*

В сучасних умовах система економічної безпеки підприємства повинна бути одним з головних елементів стратегічного управління промисловим підприємством. Зважаючи на це керівництву промислових підприємств необхідно потурбуватись про інформаційно-аналітичне, інноваційне та стратегічне забезпечення належного рівня їх економічної безпеки не лише в поточному періоді, а й у наступних. Проведення зваженої обґрунтованої політики в області економічної безпеки промислового підприємства є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі захисту українських економічних інтересів.

У статті розкрито основні теоретико-методичні основи управління економічною безпекою промислових підприємств, її місце та роль у системі управління підприємством. Для ефективного функціонування та розвитку промислових підприємств авторами розроблено та запропоновано методи діагностики загроз й комплексного оцінювання рівня економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: *економічна безпека, стратегічне управління, розвиток, підприємство, управління економічною безпекою, управління підприємством.*

СТРАТЕГИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

*Дикань В.Л., д.э.н., профессор,
Божко К.М., магистр (УкрГУЖТ)*

В современных условиях система экономической безопасности предприятия должна быть одним из главных элементов стратегического управления промышленным предприятием. Несмотря на это руководству промышленных

предприятий необходимо позаботиться о информационно-аналитическом, инновационном и стратегическом обеспечении надлежащего уровня их экономической безопасности не только в текущем периоде, но и в последующих. Проведение взвешенной обоснованной политики в области экономической безопасности промышленного предприятия является чрезвычайно актуальной задачей на современном этапе защиты украинских экономических интересов.

В статье раскрыты основные теоретико-методические основы управления экономической безопасностью промышленных предприятия, ее место и роль в системе управления предприятием. Для эффективного функционирования и развития промышленных предприятий авторами разработаны и предложены методы диагностики угроз и комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность, стратегическое управление, развитие, предприятие, управление экономической безопасностью, управления предприятием.

STRATEGY FOR ENSURING ECONOMIC SAFETY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

*Dykan V.L., Doctor of Economic Sciences, Professor,
Boshko K.M., master (USURT)*

In modern conditions, the system of economic security of an enterprise should be one of the main elements of the strategic management of an industrial enterprise. Despite this, the management of industrial enterprises must take care of information and analytical, innovative and strategic provision of an appropriate level of their economic security, not only in the current period, but also in the subsequent ones. Conducting a balanced, sound policy in the field of economic security of an industrial enterprise is an extremely urgent task at the present stage of protecting Ukrainian economic interests. At present, there is no modern strategy for ensuring the country's economic security, and therefore, strategic guidelines for the economically safe development of professional financial market participants are not defined, although their successful and stable activity is the basis of the country's financial security. It is from the effective resolution of the problems of ensuring the economic security of an enterprise that depends on how effectively it avoids possible threats, as well as its ability to eliminate the harmful effects of negative components of the external and internal environment. In this context, the development of effective mechanisms for raising the level of economic security becomes of paramount importance.

The article reveals the main theoretical and methodological foundations for managing the economic security of industrial enterprises, its place and role in the enterprise management system. For effective functioning and development of industrial enterprises, the authors developed and proposed methods for diagnosing threats and for an integrated assessment of the level of economic security of enterprises.

Key words: economic security, strategic management, development, enterprise, economic security management, enterprise management.

Постановка проблеми. В умовах господарська та виробнича або ринкової економіки та глобалізаційних комерційна діяльність неможлива без процесів, при наявності конкуренції і ризиків, що має безпосередній вплив на виникнення непередбачуваних ситуацій, зміну рівня економічної безпеки. Загроза

зниження рівня економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств обумовлена інерційністю їх структури виробництва, підвищенням фізичного зносу обладнання, технологічною відсталістю та відсутністю замовлень, побоювання інвесторів до інвестування, тіньова економіка в країні. У даному контексті особливої важливості набуває необхідність розробки ефективних механізмів підвищення рівня економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження економічної безпеки підприємства внесли відомі вчені-економісти: питання управління ризиками для вітчизняної економіки представлені в роботах В. Геєця [6], М. Бендікова [4], а також для транспортної галузі - в роботах І. Єгорова [4], В. Диканя [10] та ін. Проблеми економічної безпеки промислового підприємства вивчали такі вчені, як А. Ляшенко [7], М. Бендик [1], І. Воловельська [5], І. Назаренко та Т. Сухорукова та ін. [19]. Розроблено багато ґрунтовних підходів до оцінки рівня економічної безпеки стратегічного та інноваційного забезпечення системи управління економічною безпекою.

В сучасних умовах система економічної безпеки промислового підприємства повинна бути одним з головних елементів стратегічного управління підприємством. Зважаючи на це керівництву промислового підприємств необхідно потурбуватись про інформаційно-аналітичне, інноваційне та стратегічне забезпечення належного рівня їх економічної безпеки не лише в поточному періоді, а й у довгостроковій перспективі.

Метою статті є покращення та розроблення зваженої обґрунтованої політики в області економічної безпеки промислового підприємства, що є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі захисту українських економічних інтересів.

Виклад основного матеріалу.

Лише комплексний та системний підхід до організації економічної безпеки промислового підприємства зможе забезпечувати повною мірою його надійний захист. Система економічної безпеки промислового підприємства – це структурний комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому [13].

До основних завдань економічної безпеки промислового підприємства відносяться:

- зовнішні:
 - збір вихідної інформації щодо можливості виникнення загроз;
 - оцінка та аналіз основних ризиків промислового підприємства;
 - прогнозування стану захищеності промислового підприємства при уникненні ризиків або при відшкодуванні їх наслідків;
 - дослідження інтерфейсної складової економічної безпеки промислового підприємства (обґрунтування безпечності вибору партнерів, клієнтів та співробітників);
 - недопущення проникнення на промислове підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності й окремих осіб із протиправними намірами;
- внутрішні:
 - забезпечення захисту конфіденційної інформації та комерційної таємниці;
 - забезпечення збереження матеріальних цінностей промислового підприємства;
 - багатоетапний захист банківських рахунків промислового підприємства;
 - захист законних прав і інтересів промислового підприємства і його співробітників;
 - своєчасне виявлення

потенційних злочинних намірів щодо підприємства і його співробітників з боку джерел зовнішніх погроз безпеки;

- виявлення, попередження й припинення можливої протиправної й іншої негативної діяльності співробітників промислового підприємства, направлених на зниження рівня його економічної безпеки;

- захист співробітників промислового підприємства від насильницьких зазіхань;

- формування ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління економічною безпекою промислового підприємства;

- формування та інтенсивне використання інноваційного забезпечення системи управління економічною безпекою промислового підприємства;

- вироблення та прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень щодо стратегії й тактики забезпечення економічної безпеки промислового підприємства;

- фізична й технічна охорона будинків, споруд, території й транспортних засобів;

- відшкодування матеріального й морального збитку, завданого в результаті неправомірних дій промислового підприємства та окремих співробітників;

- здійснення постійного контролю за ефективністю функціонування системи економічної безпеки, удосконалення її елементів.

Управління забезпеченням економічної безпеки промислового підприємства – це безперервний процес забезпечення на промисловому підприємстві, що знаходиться в певному зовнішньому середовищі, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги і регулярного отримання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей і завдань, здатності його до подальшого розвитку і вдосконалення на різних стадіях

життєвого циклу промислового підприємства і в процесі зміни конкурентних ринкових стратегій [14].

Дане визначення розглядає процес управління забезпеченням економічної безпеки промислового підприємства як безперервний процес, що враховує зміну стану промислового підприємства і вплив на нього зовнішнього оточення. Нерозривно пов'язаною з вирішенням проблеми управління забезпеченням економічної безпеки промислових підприємств є оцінка її рівня. Зазначена оцінка повинна бути відправною точкою в розробці та коригуванні заходів щодо підвищення рівня забезпечення економічної безпеки на промисловому підприємстві і в той же час показником результативності цих заходів. Вона проводиться шляхом вибору і аналізу відносних значень різних показників забезпечення економічної безпеки за певними її складовими, що відображає стан економічної безпеки промислового підприємства з урахуванням змін стадій життєвого циклу промислового підприємства і зміни його конкурентних ринкових стратегій.

Динамічні зміни економічної безпеки промислового підприємства багато в чому залежать від стадії життєвого циклу, на якому воно знаходиться. На стадії створення промислового підприємства основними загрози щодо забезпечення економічної безпеки виступають загрози від неправильного позиціонування промислового підприємства на ринку і від помилок при створенні продукту. Вони можуть виявитися катастрофічними для промислового підприємства, яке створюється. На цій стадії життєвого циклу промислового підприємства виникає гостра необхідність у дотриманні комерційної таємниці.

Стадія зростання промислового підприємства – найбільш небезпечна стадія з точки зору забезпечення економічної безпеки промислового

підприємства, тому що позиція промислового підприємства ще не стабільна і піддається впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Тому з точки зору забезпечення економічної безпеки промислового підприємства на цій стадії рекомендується найбільшу увагу приділяти питанням розширення виробництва та вдосконалення менеджменту.

На стадії зрілості промислове підприємство вже захопило необхідну частку ринку і основна його мета – утримання завойованих позицій. Основними інструментами забезпечення високого рівня економічної безпеки є маркетинг, розробка нових продуктів, застосування нових технологій, а також удосконалення існуючих способів виробництва.

Стадія спаду промислового підприємства характеризується низьким рівнем забезпечення економічної безпеки. Найбільша увагу тут повинна приділятися фінансовим питанням і збереженню ефективних напрямів діяльності, які повинні служити основою для виходу промислового підприємства з кризи або створення нових виробництв. Крім урахування життєвої стадії промислового підприємства надзвичайно важливо розробити стратегічне забезпечення системи управління економічною безпекою промислового підприємства (рисунок 1), яке б інтегрувало в собі досягнутий рівень економічної безпеки промислового підприємства та його здатності до забезпечення економічної безпеки в майбутньому [17].

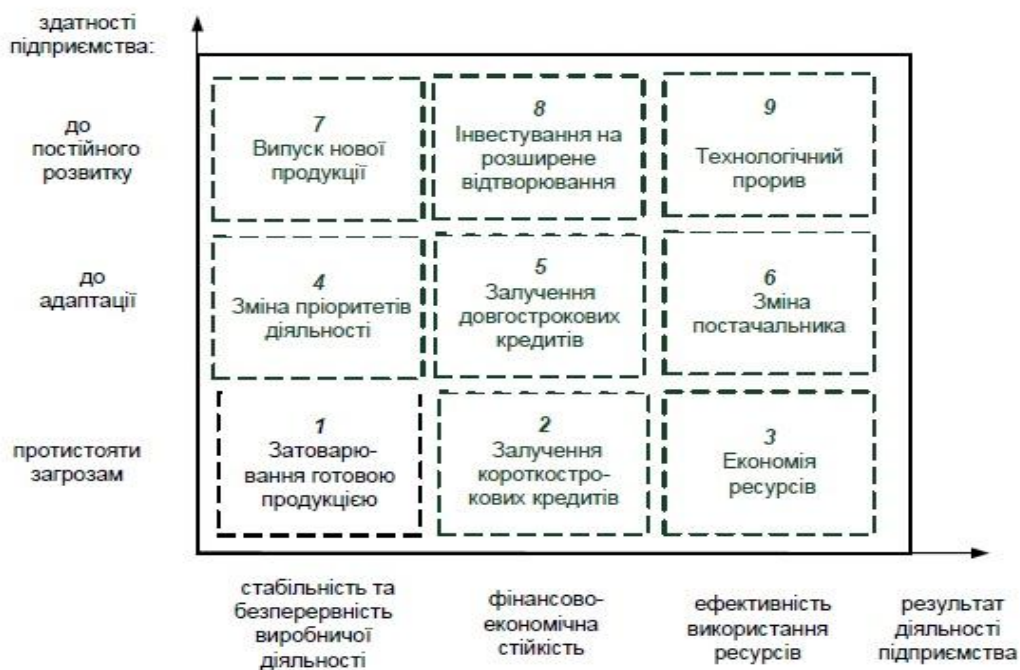

Рис. 1. Стратегічне забезпечення системи управління економічною безпекою промислового підприємства

Обґрунтовуючи рисунок 1 можна сказати, що квадрати 1, 2, 3 характеризуються стратегіями формування системи економічної безпеки промислового підприємства, зважаючи на те, що при позиціонуванні промислового

підприємства в цих квадратах воно може лише протистояти загрозам, які виникають. Поки що, чітко визначених стратегічних або тактичних заходів щодо забезпечення економічної безпеки промислового підприємства не розроблено. Перший

квадрат може характеризуватись стратегією формування системи економічної безпеки промислового підприємства при затоварюванні готовою продукцією. Така ситуація пов'язана з тим, що промислове підприємство стабільно та безперервно випускає продукцію без проведення маркетингових досліджень, отже, існує значна небезпека затоварювання готовою продукцією складів до моменту сформованості та дієвості системи його економічної безпеки.

На другому квадраті спостерігається стратегія формування системи економічної безпеки підприємства в умовах залучення короткострокових кредитів. Нестійкий фінансовий стан традиційно вважається тоді, коли підприємство може покрити свої запаси та витрати за допомогою власних та довгострокових і короткострокових позикових джерел. Короткострокові кредити вважаються найбільш ризикованими джерелами покриття витрат підприємства, тому що термін виплати за ними є досить незначним.

Третій квадрат є індикатором стратегії формування системи економічної безпеки підприємства в умовах жорсткої економії ресурсів. Для того, щоб протистояти неочікуваним загрозам, без розробленої на той час системи економічної безпеки підприємства ефективність використання ресурсів може полягати лише в їх значній економії.

Основною відмінністю блоку квадратів 4, 5, 6 є те, що в них удосконалюється уже сформована система економічної безпеки промислового підприємства. На цих етапах можна стверджувати про ефективне тактичне управління економічною безпекою промислового підприємства. Четвертий квадрат характеризується стратегією удосконалення системи економічної безпеки промислового підприємства в умовах зміни пріоритетів діяльності самого підприємства. Така стратегія пояснюється тим, що промислового підприємство вдало адаптується до змін зовнішнього

середовища, але не за рахунок випуску основного виду продукції. Адаптація може здійснюватися за рахунок ефективної фінансової діяльності або модернізації продукції.

На п'ятому квадраті пропонується стратегія удосконалення системи економічної безпеки промислового підприємства в умовах залучення довгострокових кредитів. Пріоритети цієї стратегії пояснюються тим, що нормальний тип фінансової стійкості промислового підприємства характеризується покриттям його витрат власними засобами та довгостроковими джерелами. В цьому випадку промислового підприємства може краще адаптуватись до змін зовнішнього середовища та протистояти загрозам при залученні позикових коштів на довший період, термін виплати яких настане протягом більш тривалого періоду.

Шостий квадрат передбачає стратегію удосконалення системи економічної безпеки промислового підприємства при зміні головного постачальника. Зміна постачальника дозволить підприємству більш гнучко адаптуватись до змін зовнішнього середовища, тим самим удосконалити уже сформовану систему його економічної безпеки.

Стратегії в квадратах з 7 по 9 характеризуються необхідністю постійного моніторингу роботи сформованої системи економічної безпеки промислового підприємства, так як вони пов'язані, в першу чергу, зі стрімким його розвитком. При потраплянні промислового підприємства до сьомого квадрата необхідно запроваджувати стратегію постійного моніторингу роботи сформованої системи економічної безпеки промислового підприємства в умовах випуску нової продукції. У восьмому квадраті формується стратегія перманентного посиленого моніторингу роботи системи економічної безпеки промислового підприємства в умовах інвестування на розширене відтворення.

Ефективно використовувати ресурси при наявності здібностей до розвитку можливо при умові запровадження нової технології, що і характеризує дев'ятий квадрат.

Найвищі рівні стратегічного забезпечення економічної безпеки промислового підприємства пов'язані з інноваціями. Промислове підприємство не може зберегти лідерства та свої конкурентні переваги без оновлення, так як воно є системою вищої структурної організації. Оновлення сьогодні рівнозначно стратегії. У сучасному розумінні, інновації – це основна умова оновлення промислового підприємства.

Під корпоративною інноваційною системою (KIC) розуміється сукупність промислових і фінансових елементів (підсистем, інститутів), що входять до корпорації, видів діяльності, а також ієрархію і зв'язки між ними, які формують і реалізують інноваційні процеси [24].

Інноваційні зміни повинні проходити у всіх без винятку бізнес-процесах промислового підприємства. Побудова KIC на підприємстві передбачається на основі аналізу існуючих бізнес-процесів і моделювання нових. Бізнес-процес створення інновацій – це процес перетворення наукового знання в інновацію, який можна представити як послідовний ланцюг подій, у ході яких інновація визріває від ідеї до конкретного продукту.

Найбільш значущим з практичної точки зору є виділення етапів побудови корпоративної інноваційної системи:

1) зміни на будь-якому підприємстві слід починати з детального поглибленого аналізу існуючого стану;

2) подання зібраної вихідної інформації з метою виявлення сильних і слабких сторін діяльності підприємства, оцінки ефективності його функціонування, опису існуючих бізнес-процесів на підприємстві і виявлення інноваційного потенціалу підприємства, який характеризується, як сукупність різних ресурсів, необхідних для здійснення

інноваційної діяльності;

3) розробка функціональної моделі бізнес-процесів відповідно з ієрархією цілей і виявленим потенціалом інноваційного розвитку, розробка рекомендацій щодо вдосконалення системи управління підприємством;

4) розробка плану реорганізації виробничої та організаційної структури підприємства і системи мотивації персоналу.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що економічна безпека промислового підприємства – це комплексна характеристика, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, який має забезпечити стабільне функціонування та ефективний розвиток підприємства і потребує управління з боку керівництва задля гарантії найбільш продуктивного використання ресурсів для підвищення ефективності функціонування підприємства і забезпечення його стабільного розвитку.

Метою забезпечення економічної безпеки промислового підприємства є комплексна дія на потенційні і реальні загрози, що дозволяє йому успішно функціонувати в нестабільних умовах зовнішнього і внутрішнього середовища. За допомогою механізму управління економічною безпекою промислового підприємства здійснюється комплекс заходів в інтересах захисту господарської діяльності від внутрішніх і зовнішніх економічних ризиків.

Загрозами в економічній безпеці промислового підприємства слід вважати наявні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію економічних інтересів підприємства і створюють небезпеку для господарської діяльності та життєзабезпечення колективу підприємства. Більшість авторів поділяє самі загрози на внутрішні і зовнішні; політичні, кримінальні, конкурентні, контрагентні; явні та приховані; об'єктивні

(що зумовлені стихійними природними явищами) та суб'єктивні (зумовлені діяльністю людини); прогнозовані та не прогнозовані. Зовнішні загрози не залежать від діяльності підприємства, а відносяться до факторів ризику довкілля, в якому працює підприємство.

До зовнішніх загроз в економічній безпеці належать: зміни політичної ситуації; макроекономічні потрясіння; зміна законодавства; нерозвиненість інфраструктури ринку; протиправні дії кримінальних структур; використання недобросовісної конкуренції; промислово-економічне шпигунство; зараження комп'ютерних програм різними вірусами та ін. Внутрішні загрози проявляються в процесі незадовільної роботи підрозділів підприємства, зокрема і служби безпеки підприємства, використання застарілої техніки у виробництві тощо. Спираючись на результати оцінювання, а також виходячи з положення про те, що система управління економічною безпекою повинна бути інтегрована у процеси функціонування та розвитку промислового підприємства та чинна до поточного стану законодавства, розроблено методичний підхід до управління економічною безпекою промислового підприємства та інструментарій управління, напрями формування якого відповідають стратегічним цілям промислового підприємства та визначеній конфігурації економічної безпеки промислового підприємства – «інтереси», «фінансово-економічна стійкість», «ефективна функціональність» «організаційна адаптивність», «стратегічна компетентність». Такими заходами є: створення системи узгодження інтересів промислового підприємства; діагностика фінансово-економічної стійкості промислового підприємства; розробка профілю захисту реалізації стратегічних планів розвитку; розробка процедур технологічного контролю та моніторингу на промисловому підприємстві; формування політики інформаційної та

кадрової безпеки промислового підприємства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про основи національної безпеки» [Електронний ресурс]. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/96415>.
2. Закон України «Про боротьбу з корупцією» [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/356/95вр>.
3. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [Електронний ресурс]. – <http://zakon.rada.gov.ua/go/236/96вр>.
4. Бендіков М.А. Экономическая безопасность предприятия в условиях кризисного развития [Текст] : учебное пособие / под ред. М.А. Бендикова. – К. : Книжкове видавництво НАУ, 2007. – 435 с.
5. Воловельская И.В. Основные типы и характеристика негативного воздействия на экономическую безопасность предприятия [Текст] / И.В. Воловельская // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Вип. 29. – Х. : УкрДАЗТ, 2010. – С. 317-320.
6. Геец В.М. Преодоление квазырыночности- путь к инвестиционно ориентированной модели экономического роста // Экономика Украины.- 2015. - №6. – С.4-18
7. Дикань В.В. Забезпечення розвитку машинобудівельного комплексу України в умовах створення промислово-логістичної системи / В.В. Дикань. – Харків: УкрДАЗТ. – 2013. – 390с.
8. Дикань В.Л. Дослідження міжнародних стандартів управління ризиками [Текст] / В.Л. Дикань, І.М. Посохов. – Бізнес-інформ. – № 1. – 2014. – С. 314-318.
9. Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства [Текст]: навч. посібник. / В.Л. Дикань І.В. Воловельська, О.В. Маковоз. - Харків: УкрДАЗТ, 2011. – 266 с.

10. Дикань В.Л. Комплексний підхід до управління стійким розвитком підприємств машинобудування / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2015. - №49. - С.11-18
11. Дикань В.Л. Перспективы развития экономики Украины в условиях формирования международных транспортных коридоров в системе мировой глобализации экономики / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. - №42. - С.144-149
12. Егоров И.Ю. Инновационная Украина -2020: основные положения национального доклада / И.Ю. Егоров // Экономика Украины. – 2015. №9. – С. 4-18
13. Жихор О.Б. Економічна безпека: Навчальний посібник. / О. Б. Жихор, Т. М. Куценко. – Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. – 144 с.
14. Згуровський М.З. Університетська модель інноваційного розвитку України [Електронний ресурс]/ М.З. Згуровський. - Режим доступу: <http://kpi.ua/> – Назва з екрана.
15. Зубок М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник. / М. І. Зубко та ін. – К. : Знання, 2012 – 226 с.
16. Каличева Н.Є. Проблеми та перспективи розвитку економіки України в сучасній світовій економічній системі / Н.Є. Каличева// Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Хмельницький: ПВНЗ «Хмельницький економічний університет», 2015. – Вип. 4 (40). - С. 117 – 120
17. Козаченко Г.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения [Текст] : монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.М. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
18. Мосов С. Инновационный путь развития экономики Украины: барьеры и инструменты [Электронный ресурс]/ С.Мосов – Режим доступа: http://ru.golos.ua/ekonomika/innovatsionnyiy_put_razvitiya_ekonomiki_ukrainyi_bareryi_i_instrumentyi_1521
19. Назаренко І.Л. Методика оцінки рівня економічної безпеки дистанції колії [Текст] / І.Л. Назаренко, Т.Г. Сухорукова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Х. : УкрДАЗТ. – 2014. – № 48. – С. 64-69.
20. Онищенко В.Ф. Реалии и возможности экономической стабилизации и развития Украины // Экономика Украины.- 2015- №7. – С.4-18 9.
21. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
22. Смирнов В.В. Парадигма и концепция инновационного развития национальной экономики [Электронный ресурс]/ В.В. Смирнов. – Режим доступа: http://www.auditfin.com/fin/2012/1/2012_I_10_16.pdf
23. Толстова А.В. Кластерная экономика - современная парадигма экономического развития Украины / А.В. Толстова // The dominant of the humanism principle in modern social concepts and the civilized practice of public relations. – London.: Published by IASHE. – 2015. – p.27-30
24. Шкарлет С.Н. Роль информационной компоненты в формировании национальной стратегии развития Украины // Экономика Украины.- 2015- №5. – С.17-29